

„hitvallását”, mely összegzi értékrendjét és etnikai identitása mellett kiemeli vallási hovatartozását is, mindazt, amit be szeretett volna mutatni könyvével, életével: „De én hiszek a családomban. Az összetartásban. A szeretetben. És az Istenben.” (GÁBOR 2012. 160.)

Bár a könyvet néprajzi szakember nem lektorálta, úgy gondolom, hasznos forrása lehet a néprajz, nyelvészet, pszichológia, szociológia és a történettudomány területén tevékenykedőknek, ha adatközlőként tekintenek a szerzőre. Emellett bátran ajánlhatom minden moldvai csángó kultúra iránt érdeklődőnek, illetve azoknak, akik szívesen olvasnak vagy okulnak mások sors történetéből.

SZŐNYI VIVIEN szonyivivien@gmail.com

Narratív reprezentációk vizsgálatának aspektusai

KESZEG VILMOS – SZALMA ANNA-MÁRIA (szerk.): *A 20. század (biografikus) történetei. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve*, 19. kötet Kolozsvár, 2011. 269 o.

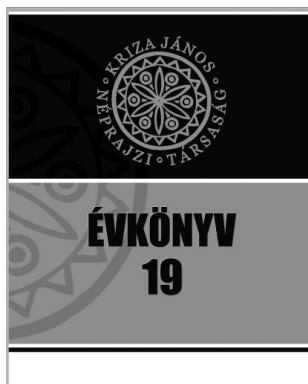
A 2011-ben kiadott tanulmánykötet a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2010 novemberében szervezett, azonos címet viselő néprajzi-antropológiai tematikájú nemzetközi konferencia elhangzott előadásainak többségét vonultatja fel. E kötetben megjelent tanulmányok a 20. század eseményeire, azok narratív reprezentációira, ezen narratívumok természetére és termelésére, valamint megjelenési formáira, közve-

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÁLINT SÁNDOR (kiadta): *Egy magyar szentember: Orosz István önéletrajza*. Budapest, 1942, Franklin-Társulat.
- BÍRÓ A. ZOLTÁN.: A történetmondás mint az antropológiai kutatás tárgya. *Antropológiai Műhely*. 1994. 2. sz. 55–72.
- GYÓRI KLÁRA: *Kiszáradt az én örömem zöld fája*. Bukarest, 1975, Kriterion Kiadó.
- GÁBOR FELICIA: *Csángó vagyok*. Budapest, 2012, Pannónia-Print Kiadó.
- KESZEG VILMOS: A történetmondás funkciói a 20. században. *Korunk*. 2011. 3. sz. 22–27.
- LEVI, GIOVANNI: Az életrajz használatáról. *Korall*. 2000. 2. sz. 81–91.
- MANDELBAUM, DAVID G.: Egy életrajzi tanulmány: Gandhi. In: Küllös Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer. Alkalmazása és eredményei a néprajzban és az antropológiában*. Documentatio Ethnographica. 9., Budapest, 1982, MTA Néprajzi Kutatócsoport. 29–46.
- DOBOS ILONA: Életrajzi elbeszélés. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. 1. kötet. Budapest, 1977, Akadémiai Kiadó. 668.

títő eszközeire fókuszálnak. Mindezek mellett fontos szerepet kapott a narratíva társadalmi térben elfoglalt szerepe, illetve annak közösségi recepciója is. A történetek nemcsak biográfiai-szemponitú vizsgálatokra, hanem a narratívákat körülvevő történelmi-társadalmi politikai mező finomabb értelmezéséhez, a privát és a nagy történelem találkozási pontjainak megismeréséhez is lehetőséget biztosítanak.

A két bevezető tanulmány a kutatástörténet 20. századi eredményei mellett módszertani áttekintést ad a történetírásról és –mondásról, melyet a tematikai szempontból négy csoportba sorolható, a narratív reprezentációk aspektusait vizsgáló tanulmányok követnek: sorsfordító események, lokalitás és közösségi identitás, a „szocialista embertípus” és a rendszer „kijátszó” élettörténetek kutatásának forrástípusai. Az

alábbiakban – a szemléltetésre alkalmas –, az imént felsorolt témák köré szerveződő tanulmányokat mutatom be, a teljesség igénye nélkül, ügyelve az arányosságra.

Keszeg Vilmos – *A történetmondás funkciói a 20. században* című – bevezető tanulmányában fokozatosan és különböző aspektusok felől vezeti az olvasót az élettörténet megalkotása, a megformálás, körülményei, kiváltó okainak felfedése irányába. A 20. század mélyreható történelmi változásai új életstratégiákat követeltek az egyéntől és a mikroközösségektől, a gyorsan változó területi, nemzeti, politikai struktúrák transzformációja (kisebbségi lét, határmódosítások stb.), az oktatási rendszer, a magántulajdon-viszonyok gyökeres átalakulása (államosítás, deprivatizáció, kollektivizálás), a migráció megszüntette a korábban alkalmazott létfenntartási sémákat. Az addig biztonságot nyújtó kollektív gyakorlatok, kezdeményezések helyett az egyének önálló, gyakran bizonytalan, kockázatvállaló döntésekre kényszerültek. A hagyományos mentalitás intenzív átalakulása, a történelmi események következtében kialakult bizonytalanság az egyének által megélt, a saját szémszögből konstruált valóság leképezésével, narratív reprezentációk termelésével reagált a külső kihívásokra.

A narratíva-kutatásban bekövetkező paradigmaváltás hatására az egyének történetei nem száraz, személytelen tények közléseként értelmezhetőek csupán, a korábbi funkciók (esztétikum, szórakoztatás) mellett egyre fontosabb szerepet kaptak a történetek identitásképző, sorsszerűséget ábrázoló, reprezentatív funkciói, előadásmódjában pedig változatos (re)prezentációs stratégiák (kimondás, elhallgatás) jelentek meg. A 20. század eseményei alapjaiban változtatták meg az élettörténetek „gyártási”, forgalmazási és használati stratégiáit, az alfabetizáció demokratizálódása pedig a narratíva széleskörű térnyerését hozta. Bennük az egyének és a közösségek saját státuszukat jelelték ki, valamint egy a fennálló rendszer vagy adott élethelyzet elleni attitűdöt kifejeződésért

tükrözték. Az (auto)biografikus történetek eszközértéke változatos módon befolyásolta az egyéni, családi sorsokat az adott történelmi szituációtól függően, következőképpen, kialakultak a (re)prezentációs elemek felhasználási módzatai és a kifejeződés kontextusa (háborús tettek/hadifogság – kimondás, kuláklista/deprivatizáció – elhallgatás, ill. kárpótlás – pozitív szerepek felnagyítása, közösségi identitás formálása – emléktábla avatás, stb.).

A társadalomkutatásban is fokozott érdeklődés tapasztalható a narratíva-vizsgálatokban. Az események folyása és ezek narratívákban történő megjelenése korszakhatárjelző szereppel bír a szerző szerint, hiszen a „korszaktudat” lehetőséget nyújt az egyén az adott szituációban/*téridőben* történő értelmezéséhez. Az egyén „történelem-megélése” azért került a kutatások gyűjtőpontjába, mert bennük az intézményes emlékezet alapjai kerülnek kifejeződésre, közvetett módon pedig a társadalmi-történelmi-ideológiai háttér működésének értelmezése kap változatosabb megvilágítást.

A Bukaresti Egyetem docense, Narcisa Ştiucă tanulmányának (*Módszerek és eljárások az orális történelem vizsgálatában*) rövid bemutatását azért tartom fontosnak, mert módszertani szempontból közelíti meg az élettörténelmi vizsgálatok és az „elbeszélte történelem” közötti viszonyt, román szerzők munkáit hozva példaként. Véleménye szerint – és ezzel némileg rácafolva az első írásra – az élettörténetek hordozta információ nem fogadható el a „hivatalos” történelem komplementerének, avagy személyes szűrőn keresztül kapott alternatívájának, hiszen a személyes életpaszlatok úgy rögzülnek, hogy időközben nem szembesítik őket az eseményeket rögzítő, „konszenzusos” igazságokkal. Ezen a ponton a jelen recenzió szerzője – ha nem is vitába szállva ezzel az állásponttal de (!) – arra hívná fel az olvasó figyelmét, hogy tekintsen e gondolat logikai menetére egy másik aspektusból: a megelőző állítás igaz-e például olyan esetekben,

ha történelmi személy visszaemlékezését használja fel a kutatás. Felmerül-e egyáltalán, hogy megkérdőjelezzék egy „elismert” személyiség reprezentációját, történelem-megélését ugyan ezen az alapon, és annak szubjektív mivolta miatt kizárják annak informatív kvalitásait? Ennek eldöntését az olvasóra bízom.

Tehát a reprezentáció során mindenképpen aktiválódik egyfajta szelekció, melyet befolyásolhat pszichés állapot, a narratív kompetencia, a recepció aspektusai. Éppen azért javasolja a szerző, hogy a narratív kutatás feleljen meg két feltételnek: elsősorban egy meghatározó történelmi esemény felé kell irányulnia, mégpedig az egyéni történelem-tapasztaláson keresztül, azaz a kutatás hangsúlyának a társadalomtörténeti kontextus, nem pedig az egyén felé kell eltolódnia. Következésképpen az (auto) biografikus narratíva hitelességét, ellenőrizhetőségét fenn kell tartani.

Az írás szerzője rámutat arra, hogy a tartalmi vagy formai elemzésen felül szükséges a holisztikus szemlélet ahhoz, hogy ezek a források teljes értékűen essenek latba a társadalomtörténeti kutatások során. Figyelembe kell venni a narratíva megszületésének körülményeit, létrehozóját, annak motivációit és gondolkodásmódját, mindemellett a kutató alapállását, fókuszát.

A 20. század sorsfordító eseményeihez kötődő, azokkal egyidőben vagy utólagosan lejegyzett biografikus történetek természetének megértéséhez Nicoleta Mușat (*Emlékek újramesélése közben. Írásbeliség versus/és szóbeliség a visszaemlékezésekben*) és Vajda András (*Írás, Kommunikáció, történelem: második világháborús katonalevelek*) tanulmányai adnak különböző látószögből fogódzót. Mindkettőjük fókusza olyan narratív reprezentációkra irányul, amelyek családjától, otthonától elszakadt egyén hozott létre szenvedéseinek kompenzálása, traumáinak feloldása céljából. Míg az előbbi munka érdekességét az adja, hogy egyazon történet átadása két személy interpretációjában történik (közvetlen az emlé-

iratokból, közvetítő segítségével), addig utóbbi főként szóbeli közegben szocializálódott egyének kényszerből (frontszolgálat, katonaság) az írásbeliségre áttérő narratív technikáit, kommunikációs csatornaváltás részleteit vizsgálja.

A hely szűke miatt az első tanulmányt mutatom be, ami egy szlatinai (Ukrajna) román nemzetiségű férfi, Dumitru Huban deportálása és munkaszolgálaton töltött éveiről írt emlékiratait, valamint a lányának elmesélt emlékeit rögzítő interjúk között fellelhető különbségekre irányítja rá figyelmünket. Érdekes külön aspektusból is vizsgálni az írást, hiszen mindkét narrációs technika külön úton jár. Míg a biográfia írója a szövegek lejegyzésében találta meg az eszközét annak, hogy megpróbáltatásainak emlékét az utókorra hagyja, addig ez a közvetlen kommunikáció terén pusztán a család kontextusára korlátozódott. Az írás révén mintegy kompenzálni kívánta a szerző azt a vákuumszerű állapotot, mely új időszámítást hozott létre. Szerkezeti szempontból – és érzelmi okokból is – személytelenné tette leírását a lágerbéli életről, mintegy eltávolítva azt önmagától; ezzel a visszaemlékezés tényközléssé, adatszerűvé válik. Lánya, Marioara Deiac saját emlékezetének részeként újraértelmezi apja által elszenvedett eseményeket, ám neki célja nem egyszerűen az adott narratívumról szóló információátadás, ez már a hallgatóság visszajelzései által irányított narráció, melyet saját értékei, mentális struktúrája szerint *re-konstruál*. Két idősíkbba, a belső (diegetikus) idő és a külső (elbeszélés-kori) idő dimenzióiba helyezi történeteit, melyet többször is előad (egymást követő évek interjúiban), különböző, a saját életéből kölcsönzött eseményekkel vegyítve, attól függően, hogy hallgatóságától milyen visszacsatolás érkezik. A tanulmány összegzése szerint a mesélő egy konglomerátummá gyúrja össze az apja által leírtakat a visszaemlékezésekkel, valamint saját családjának és főleg saját élettörténetével, hallgatósága révén egyedüli közvetítőjévé, autoritássá válik a családi emlékezetnek.

Szöcs Levente (*A népi önéletírás funkciói – öt huszadik századi népi önéletrajz alapján*) tanulmánya Elena Despina Naghi *A városnegyed és a története* címet viselő írása a lokalitás identitásképző szerepét, és a benne élő közösség által alkotott narratíva kapcsolódását elemzi. Utóbbi kutató egy bukaresti központi negyed lakói között 1980 és 2000 között rögzített történetek, láncnarratívumok bemutatásával és analizisével szemlélteti egy mikroközösség orális történelmét. Változatos mérési eszközök (kérdőív, interjú) felhasználásával több módon lehet csoportosítani a narratívumokat, egyrészt a narrátorok típusa alapján, másrészt pedig tartalmi tematika alapján. A közösségben betöltött pozíció mellett, nem, életkor, társadalmi helyzet alapján, tematikai szempontból az élettér sajátosságai, személyes emlékezet, mindennapi cselekvések és a közösséghez tartozás szerint lehet határt vonni az elbeszélések között.

Részletesen az utóbbi csoportosítás jelenik meg az elemzésben, így jelennek meg a kommunizmus utolsó évtizedeiben megélt nehézségek motívumai, valamint a mindennapi élet specifikumai az éhezéstől, a szolgáltatások hiányán át a félelemig. Tematikai szempontból a forradalom utáni időszak eltérő típusú problémáinak megjelenítése (pénzhiány, szegénység) köré épülő történetek alkotnak újabb csoportot. Harmadsorban a mikrokörnyezetben tapasztalható elidegenedés, a lokális identitás átalakulása, a kohézió gyengülése (közösségeket összetartó együttlétek/alkalmak szerepének, intenzitásának csökkenése) – mint az általános társadalmi folyamatok helyi leképeződése – kap az elbeszélésekben központi szerepet. Naghi tanulmánya összegzésként megállapítja, hogy a „mikro-negyed” közössége történeteinek koherenciáját az ismétlés és az interaktivitás biztosítja. A személyes emlékek nemcsak az egyén, hanem a közösség szintjén is jelen vannak, emiatt a helyiek identitásképző mechanizmusai a lokalitáshoz köthető elbeszélte történelmet alakítana ki.

A harmadik tematikus egységet képviseli Adelina Dogaru *Átmenet a mitológiából a történelembe. A kommunizmus új emberének élettörténet jellegű elbeszélés-töredékei* című munkája, mely a romániai kommunista rendszer ideológiája szellemében megalkotni kívánt új embertípus és az átförmálni szándékozott társadalom konfliktusáról ad számot. Közéletéről, a tanulmány autobiografikus írásokat vizsgál azért, hogy felfedje azt az adaptációs képességet, amelyek segítségével az egyének és közösségek a kívülről érkező beavatkozásokot vezetik le. Az elbeszélések, mint narratív korpusz elemzése során fény derül a múltra, mely a mesélők közlései alkalmával és hathatós segítségével formálódnak érthető, egyértelmű kollektív emlékezetként. A múlt eseményei így kapcsolódnak a mához, eképpen a történelmi beágyazottság az identitás magyarázatául szolgál. Az Assmann-tól kölcsönzött *kulturális emlékezet* fogalmát átvéve közös tapasztalatként határozza meg a kommunista rendszer „élményeit”, mely a gyakorlatokból és a társadalmi kezdeményezésekből kierielt ismeretekként a társadalom mélyrétegeiben befolyásolják a viselkedést. Az egyéni emlékezet aktualizálása elbeszélésekben történik, a szerző ilyen elbeszéléseken keresztül szemlélteti a múlthoz kötődő személyes jellegű emlékezet, melyek az alábbi módon tipologizálhatók: **1.** A mindennapi élet abszurdításainak elmesélése (hiánygazdaság, nehéz lakhatási körülmények, stb.), melyek túlélése mitizálja a mesélőt. **2.** Az egyén politikai identifikációja szempontjából a „másik” oldalt azok az elbeszélések képviselték, amelyekben pozitívként változásként értékelték a kommunizmus hozadékait az azt megelőző korszakhoz képest. **3.** Azok a történetek, amelyekben a politikai események másik síkban hatnak, mint az egyén és családi élet terei, ezzel is tagadva előbbi hatását az utóbbiakon.

A tanulmány a tematikai összefoglaló után példákat hoz egy antológia-szótár – *A 80-as évek és a bukarestiek* – elbeszéléseiből, melyek reprezentatív jellegűek a szerzők sze-

rint. (Hogy ez mit jelent, annak részletezése a homályba vész.) A fentebb említett abszurd mindennapi élethelyzetekről tudósító szövegek jelennek meg e részben, valamint a kommunista jelképek és azok asszociációi köré építkező szatirikus elbeszélések. Az elbeszélők a régi rendszert kompenzatív stílusban rekonstruálják. Valószínűsíthető, hogy a szöveg nyelvi átültetése során szenvedett kisebb károkat, melynek a koherencia látta némileg kárát.

Végül, de nem utolsó sorban – ám legnagyobb arányban – a kötet olyan tanulmányoknak ad helyet, mely különböző forrástípusokban megnyilvánuló narratív reprezentációkat elemez. Nagy Réka (*Egy élet a kéziratok tükrében. Az autobiográfia és biográfia használata a szilágysági Szabó Miklós életében*), Szalma Anna-Mária (*Fénykép a 20. században – a 20. század fényképe. Privát fotóképzőművészek elemzésének tanulságai*), Bloss-Jáni Melinda (*A privát filmgyűjtemény, mint mediált emlékezet: egy családi filmarchívum elemzése*) és Anna Kubisztal (*Kisebbségek, az akkulturáció folyamata és kihatásuk a portugál társadalomra – egy lengyel antropológus nézőpontjából*) elemzései széles spektrumot ölelnek fel forrásanyaguk szempontjából. A hagyományosnak mondható (epikus műfajú) paraszti önéletrajz mellett fotógyűjtemény, mozgókép kollekció, illetve statisztikai adatok jelennek meg a szerzők forráskorpuszai között.

Közülük is Szalma Anna-Mária kutatási eredményeit vázolom röviden, mivel – véleményem szerint – újabb narratív reprezentációként számolhatunk a fényképekkel. A szerző elemzésében három – származási, nemi és a betöltött társadalmi pozíció szempontjából – különböző személy fotógyűjteményét vizsgálta, melyek ennek megfelelően értelmezésében és a fényképhasználat stratégiáiban is különbözőségeket mutatnak. Egyik esetben autobiografikus szövegek/elbeszélések is társultak a fényképekhez, melyek segítséget adtak a kontextuális értelmezéshez. A következő adatközlő esetében a fotókorpusz az egyén

társadalmi kontextusát jelölte ki, valamint lehetőséget nyújtott a fényképhasználat személy által működtetett értelmezési stratégiák és narratívumok megismeréséhez. A harmadik személy – fényképész lévén – fotógyűjteményének vizsgálata a szakterminológiai keretek, valamint különböző interpretációs kontextusok megismerését segítette elő.

Az elemzés eredményeként a szerző szerint igazolást nyer az a tény, hogy a sorsfordító események (háború, határmódosítások, stb.) nem kidolgozottan, hanem utalásszerűen jelennek meg a fényképeken, elsősorban biografikus kontextusban; értelmezésük az elbeszélte szöveggel kiegészülve válik egésszé. A történelmi háttér, a szó szoros értelmében viszonyítási pontként szolgál a fényképek interpretálásakor („magyar világ”, „román világ”, kommunizmus, stb.), és oly mértékben kapcsolódnak a rögzítésük *téridejéhez*, hogy anélkül is informatívak lesznek a képen szereplő személyeket és helyeket illetően, hogy ismernénk azok történelmi aspektusait. Módszertani, értelmezési szempontból teljesen igazolható a fényképkorpuszok társadalmi kutatásokba való bevonása; mind tartalmi, mind formai szempontból koherens forrástípusként értelmezhetőek, következésképpen, összevethetőek más, hagyományos (auto)biografikus narratívumokkal. Funkcionalitása, használata, reprezentációs aspektusai elemzésének eredményeként kiegészítő jelentéstartalommal gazdagíthatóak ismereteink az egyének közösségi beágyazottságáról, történelmi sorsfordulókhoz, élethelyzetekhez való viszonyulásáról.

Összességében elmondható, hogy jelen kötet a benne megjelent írásokkal eleget tesz a korábbi kötetek – és szerzőik – által támasztott elvárásoknak, és messzemenően megfelel azok szakmai színvonalának. További erénye, hogy egyedi képeket és szemléletes szövegillusztrációkat tartalmaz, valamint rendezett, áttekinthető formában biztosít minőségi publikációs felületet fiatal kutatók számára. Az írások többsége nincs telezsúfolva idegen terminusokkal,

– az elvétve előforduló gépelési hibák ellenére
– könnyen olvasható és értelmezhető jóllehet néhány esetben a gondolatmenet logikai sora nem koherens. A kötetben szereplő tanulmányok a fent nevezett előadások anyagát képezték, mégsem történt utalás arra, hogy egyesek miért maradtak ki belőle. Mindemellett az előszóban jelzett tematikus felsorolás nem köszön vissza tanulmányok sorrendjében. Ugyanak-

kor általánosságban elmondható, hogy a kötet kellő áttekintést ad e tematika közép-európai kutatásainak jelenkori spektrumáról. Az szervező intézmény tevékenysége, a konferencia résztvevőinek széleskörű érdeklődése garanciát nyújt arra, hogy az olvasó megismerhesse és haszonnal forgathassa az élettörténetek kutatásának új eredményeit.

BEDŐ VALÉR *valerbedo@gmail.com*

A nemzet napszámosai: tanítói életpályák és élettörténetek tudományos elemzések homlok- terében. Egy kötet elő- és utóélete

OZSVÁTH IMOLA (szerk.): *Néptanítók.*

Életpályák és élettörténetek.

Kolozsvár, 2008, Scientia Kiadó, 502 o.

Az – Erdélyben elsősorban Nagy Olga, Magyarországon pedig Ortutay Gyula neve által fémjelzett – egyéniségkutató iskola több mint fél évszázados hagyományaira gondolva talán nem meglepő, hogy a szociológusok, irodalmárok, történészek, illetve neveléstani szakmunkák megalkotói mellett a néprajztudomány képviselői is több ízben foglalkoztak a különböző társadalmi kategóriák kultúrájának vizsgálata során nemcsak a paraszti réteggel, hanem a falusi értelmiséggel, a protestáns lelkészek, népi specialisták, mérnökök stb. rurális környezetben betöltött szerepével, funkcióival is. Ezen értelmiségiek sorában a néptanítók ugyan rögtön Trianon után – a nemzeti identitás megőrzését szolgáló messianisztikus feladatok vállalásának előtérbe kerülésével – a tudományos érdeklődés középpontjába kerültek,¹ viszont munkásságuk tudományos elemzések tárgyává Erdélyben csak a rendszerváltást követően vál(hatott)t.

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékénél (2011-től Intézeténél) és háttérintézményénél, a Kriza János Néprajzi Társaságnál az 1990-es évektől folyik a kollektív és egyéni életpályák, valamint élettörténetek kutatása Keszeg Vilmos irányításával. Ennek eredményeként jelent meg 2005-ben egy két kötetes, *Specialisták. Életpályák és élettörténetek* címmel ellátott tanulmánygyűjtemény a kolozsvári Scientia Kiadó gondozásában. Pozsony Ferenc vezetésével az említett kolozsvári székhelyű Társaság (fő)szervezésében ugyanakkor számos nyilvános ülősszakra, konferenciára és vándorgyűlésre is sor került a falusi tájházak állapotfelmérésének, fenntarthatóságának és fejleszthetőségének témakörében (például 1997-ben Zabolán *Tájházak, falusi néprajzi gyűjtemények* címmel, 1999-ben Bogdándon *A falusi tájházak fejlesztésének lehetőségei – a népi lakáskultúra múzeumi bemutatása* elnevezéssel, 2004-ben *Erdélyi és moldvai tájházak és néprajzi múzeumok vezetőinek szakmai szemináriuma* Illyefalván, legutóbb pedig Kolozsváron 2012-ben és idén szerveztek hasonló rendezvényt), amelyek többek között hozzájárultak egy-egy múzeomalapító falusi értelmiségi (legtöbbször tanító) munkásságának alaposabb megismeréséhez.

Konkrétan (és kizárólag) néptanítók életpályáját kutató program 2004-ben indult Kolozsváron (Sapientia Alapítvány – Kutatási Programok Intézete 1454/2004: 20. századi néptanítók életpályájának és élettörténetének

¹ A néprajzkutatók többsége a hagyományok rögzítése terén ugyanis kiemelten fontos szerepet szánt a nép körében élő pedagógusoknak.